

BARBARA KIEŁBASA

Uniwersytet Rolniczy im. Hugona Kołłątaja w Krakowie

Wydział Rolniczo-Ekonomiczny

Katedra Rolnictwa Światowego i Doradztwa

MAREK KRYSZTOFORSKI

Centrum Doradztwa Rolniczego Oddział w Radomiu

POTRZEBY DORADCZE ROLNIKÓW W OPINII PRACOWNIKÓW WOJEWÓDZKICH OŚRODKÓW DORADZTWA ROLNICZEGO

1. Wstęp

Doradztwo rolnicze jako subdyscyplina naukowa andragogiki (nauczania dorosłych) wywodzi się z nauk pedagogicznych, u których podstaw leży komunikacja społeczna. Jako dyscyplina naukowa posiada przedmiot i narzędzia badań naukowych, a także niezbędne zaplecze badawcze i kadre pracowników [Kujawiński 2002]. W zakresie świadczenia usług mieszkańcom obszarów wiejskich doradztwo wykorzystuje, oprócz nauk pedagogicznych, wiedzę technologiczną, ekonomię, psychologię i socjologię. Nie bez znaczenia w zawodzie doradcy jest również umiejętność nawiązywania kontaktów międzyludzkich, elastyczność (możliwość dostosowania do danej sytuacji) oraz umiejętność wyrażania empatii [Wawrzyniak 2002]. Wiedzę metodyczną doradcy z reguły zdobywają w procesie kształcenia wyższego, dodatkowo pozyskując umiejętności komunikacyjne i organizatorskie podczas studiów podyplomowych, kursów, szkoleń, seminariów itp. [Kujawiński 2003]. Wszystkie te działania mają na celu sprostanie nowym wyzwaniom oraz zapoczątkowanie pozytywnych zmian gospodarowania na obszarach wiejskich.

Jednostki doradztwa wykonują szereg zadań, wśród których wyróżniamy cztery podstawowe [Kujawiński 2002a]:

- zadania doradcze, polegające na współpracy z rolnikiem w procesie rozwiązywania jego problemu oraz pomoc w podjęciu odpowiednich decyzji. Obecnie coraz większy nacisk kładziony jest na metody obejmujące party-

cypację rolników w rozwiązaniu swojego problemu (metoda poradnictwa-konsultacji, metoda uczestnictwa), które w konsekwencji mają przyczynić się do nabycia umiejętności samodzielnego rozwiązywania swoich problemów,

- zadania oświatowe, czyli przekazywanie obiektywnej wiedzy osobom dorosłym podczas kursów, szkoleń i seminariów, dotyczących wyników badań czy zastosowania nowych technologii,
- zadania upowszechnieniowe, które związane są z dyfuzją innowacji w rolnictwie, czyli głoszeniem i przekazywaniem informacji o nowych rozwiązaniach, które mogą przyczynić się do udoskonalenia metod zarządzania gospodarstwem,
- zadania informacyjne, czyli dostarczanie wiedzy na temat nowych technologii i innowacji, ale bez oceniania tych informacji.

Ustawa o jednostkach doradztwa rolniczego z 22 października 2004 roku [Dz. U. Nr 251, poz. 2507] precyzuje zadania instytucji doradczych odnoszące się do rozwoju wsi, rynków rolnych, poprawy poziomu dochodów rolniczych, wzrostu konkurencyjności gospodarstw oraz wspierania zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich. Ustawa porządkuje dotychczasowe struktury organizacyjne oraz dokonuje usystematyzowania zadań jednostek publicznego doradztwa rolniczego, które pełnią bardzo ważną rolę we wdrażaniu założeń Wspólnej Polityki Rolnej. Najważniejsze zadania statutowe ośrodków doradztwa to świadczenie doradztwa grupowego w celu podnoszenia kwalifikacji rolników (szkolenia, kursy, wyjazdy studyjne, pokazy, seminaria), a także doradztwo indywidualne m.in. z zakresu technologii produkcji, ekonomii, marketingu oraz zarządzania gospodarstwem rolnym [Parzonko 2000]. Różnorodność i złożoność zadań związanych z organizacją i zarządzaniem gospodarstwem rolnym sprawia, iż zawód doradcy rolnego wymaga podejmowania wciąż nowych wyzwań i dostosowywania profilu działalności.

Według danych z 2005 roku [Pabich 2005] w ośrodkach doradztwa rolniczego zatrudnionych było ponad 5,6 tys. osób. W grupie tej prawie 4 tys. osób to specjaliści i doradcy rolni, którzy obsługują około 1850 tys. gospodarstw, stąd też na 1 doradcę przypada około 450 rolników w grupie gospodarstw 1-15 ha, natomiast w grupie gospodarstw powyżej 15 ha jest to 45 rolników. Dla porównania w krajach takich jak Dania czy Finlandia jest to od 25 do 80 rolników na jednego doradcę, przy czym przeciętna powierzchnia gospodarstwa to 30-50 ha [Matuszak 2005]. Dostępność doradców (odpowiednia ich liczba), wdrażanie skutecznych metod doradczych i odpowiednie wyposażenie stanowiska pracy to czynniki, które mają ogromny wpływ na jakość świadczonych usług. Mimo, iż obecnie zdecydowana większość doradców posiada wykształcenie wyższe i dodatkowe kwalifikacje, to słabe wyposażenie techniczne stanowisk pracy i wciąż niskie wynagrodzenie powodują powstawanie barier w wykonywaniu tego niełatwego zawodu.

2. Zakres i metodyka badań

Podstawowym celem pracy, założonym przez autorów, była identyfikacja i ewaluacja dwóch wybranych zadań (oświatowych oraz doradczych) realizowanych przez Ośrodki Doradztwa Rolniczego na rzecz rozwoju obszarów wiejskich. Ocenie został poddany proces organizacji i realizacji szkoleń (na podstawie opinii pracowników doradztwa), a następnie realizacja zadań doradczych, które pozwoliły na identyfikację potrzeb beneficjentów doradztwa w obecnej sytuacji społeczno-ekonomicznej.

Badania realizowane były w okresie od 22 września do 26 listopada 2008 roku podczas szkoleń pt. „Minimalne wymagania wzajemnej zgodności w gospodarstwie rolnym” organizowanych dla pracowników Wojewódzkich Ośrodków Doradztwa Rolniczego przez Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie Oddział w Radomiu. W badaniach zastosowano metodę ankiety, wykorzystując kwestionariusz, kierowany bezpośrednio do uczestników szkoleń. Ankieta zawierała 12 pytań (kafeteryjnych, otwartych i półotwartych), które pozwoliły w pierwszej kolejności scharakteryzować respondentów, a następnie zadania wykonywane na stanowisku doradcy rolnego. W wyniku przeprowadzonego badania ankietowego uzyskano 196 poprawnie wypełnionych kwestionariuszy od doradców rolnych województw lubelskiego, mazowieckiego, świętokrzyskiego oraz łódzkiego. Do analizy uzyskanych danych wykorzystano podstawowe narzędzia statystyczne, takie jak średnia, mediana i analiza korelacji linowej [Snarska 2007], do obliczenia których wykorzystano program STATISTICA PL [Luszniewicz, Słaby 2003]. Dodatkowo w analizie skorzystano z metod indukcyjno-dedukcyjnych, a także tabelarycznych i graficznych w celu zaprezentowania danych.

3. Charakterystyka ankietowanych doradców

Prowadzone badania pozwoliły na zebranie 196 ankiet, z czego do dalszej analizy włączono 188 poprawnie wypełnionych (96%). Prawie połowa kwestionariuszy została wypełniona przez doradców rolnych z województwa mazowieckiego (tabela 1). Ponad 60% ankietowanych to kobiety, które często są lepiej wykształcone niż analizowana grupa mężczyzn i bardziej przywiązane do swojego miejsca pracy. Charakterystykę doradców w poszczególnych województwach przedstawia tabela 1.

Tabela 1

Charakterystyka ankietowanych doradców z czterech województw

Województwo	Liczba ankiet	w %	Średni wiek ankietowanego w latach	Średni staż pracy w latach
Lubelskie	53	28	41,4	14,1
Mazowieckie	87	46	45,1	16,7
Świętokrzyskie	30	16	44,1	13,2
Łódzkie	18	10	44,6	16,4
Razem	188	100	X	X

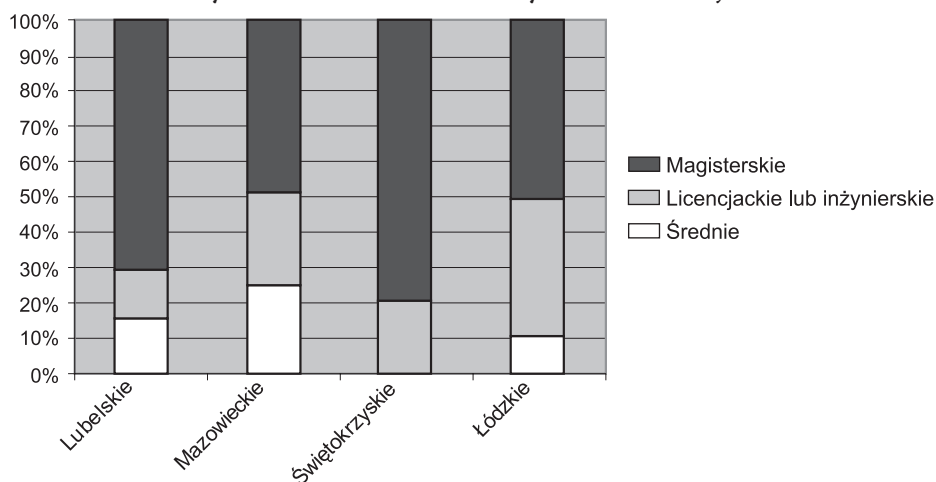
Źródło: opracowanie własne na podstawie badań empirycznych (n=188).

Średni wiek respondenta to około 43 lata (tabela 1), przy czym odchylenie standardowe 11, wartość najczęstsza 50 lat, minimum 21 lat i maksimum 62 lata. Średni staż pracy dla doradcy rolnego wynosi 15 lat i jest silnie skorelowany z wiekiem ankietowanego ($r = 0,81$).

Przeanalizowano również strukturę wykształcenia ankietowanych, co pozwoliło zauważyć różnice w badanych województwach (rysunek 1). W każdym jednak pracownicy z wykształceniem wyższym stanowią minimum 50% ogółu zatrudnionych. Doradcy posiadający wykształcenie średnie to grupa około 17% i są to głównie osoby starsze, które z reguły nie podnoszą już swoich kwalifikacji.

Rysunek 1

Struktura wykształcenia w analizowanych czterech województwach

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań empirycznych (n=188).

Pracownicy zatrudnieni w Ośrodkach Doradztwa Rolniczego funkcjonują w ramach określonych działów/zespołów jak również określonych specjalności. W ankiecie pytanie dotyczące rodzaju specjalności pozostawiono otwarte, by respondent miał większą swobodę w jej samodzielny określeniu. Wyszczególnienie specjalności umieszczono w tabeli 2.

Z przeprowadzonego zestawienia wynika, iż co trzeci doradca specjalizuje się w problematyce gospodarstwa wiejskiego i agroturystyki oraz produkcji rolniczej (agrobiznes), a ponad 50% osób w omawianej grupie posiada wykształcenie wyższe. Podobną sytuację obserwujemy w grupie doradców o specjalności ekonomicznej oraz produkcji zwierzęcej, a wyższe wykształcenie w tych dwóch grupach posiada 65% respondentów.

Tabela 2

Struktura specjalizacji pracy doradców rolnych i ich wykształcenia

Lp.	Specjalizacja stanowiska pracy	Wykształcenie			Liczba doradców
		Wyższe magisterskie	Wyższe licencjackie, inżynierskie	Średnie	
1	Gospodarstwo wiejskie i agroturystyka	8	4	8	20
2	Produkcja rolnicza i agrobiznes	13	3	3	19
3	Ekonomia, ekonomika	12	6	0	18
4	Zootechnika, specjalista ds. produkcji zwierzęcej	10	4	3	17
5	Ogrodnictwo i warzywnictwo	8	2	1	11
6	Specjalista ds. produkcji roślinnej	6	2	1	9
7	Ekologia i ochrona środowiska	9	1	0	10
8	Mechanizacja i agrotechnika	3	1	0	4
9	Przedsiębiorczość	3	1	0	4
10	Inne	13	0	0	13
	Razem	85	24	16	125

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań empirycznych (n=125)¹.

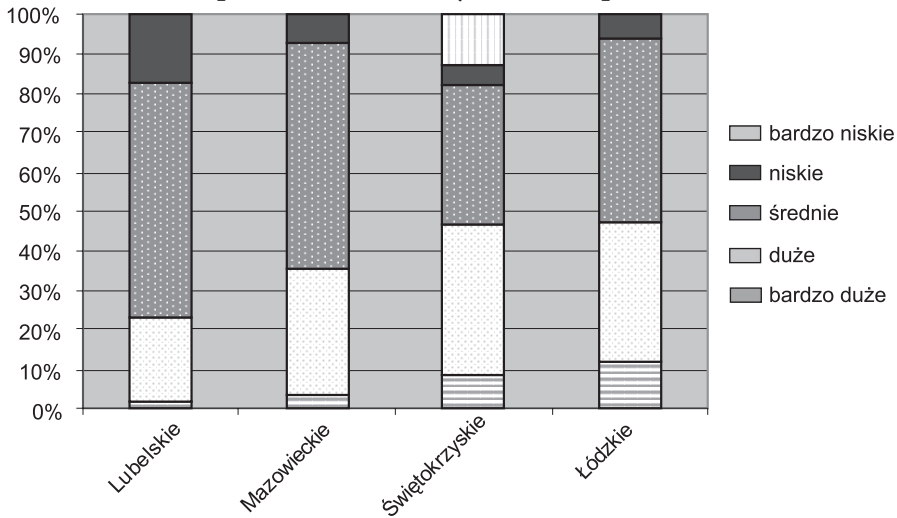
4. Realizacja zadań w zakresie działalności szkoleniowej

Jednym z podstawowych zadań doradztwa jest prowadzenie działalności oświatowej m.in. poprzez organizowanie szkoleń, kursów, seminariów i wyjazdów studyjnych dla rolników i mieszkańców obszarów wiejskich. Wszystkie te działania mają na celu doskonalenie wiedzy i umiejętności rolników w kierunku dostosowania gospodarstw do nowych wymogów wynikających z członkostwa w strukturach europejskich, poprawy konkurencyjności oraz zwiększenia dochodów. Analizując uzyskane wyniki badań ankietowych można zauważyć, iż szkolenia organizowane dla rolników cieszą się średnim zainteresowaniem (rys.2). Prawie 35% respondentów uważa, iż zainteresowanie szkoleniami wśród rolników jest duże lub bardzo duże (głównie wypowiedzi doradców województwa łódzkiego i świętokrzyskiego). Wśród odpowiedzi doradców dominuje jednak opinia, iż rolnicy niechętnie interesują się i uczestniczą w organizowanych dla nich kursach (55% wypowiedzi).

¹ Na pytanie dotyczące specjalizacji pracy nie wszyscy respondenci udzielili odpowiedzi.

Rysunek 2

Zainteresowanie szkoleniami organizowanymi na obszarach wiejskich w opinii doradców rolnych (w % odpowiedzi)

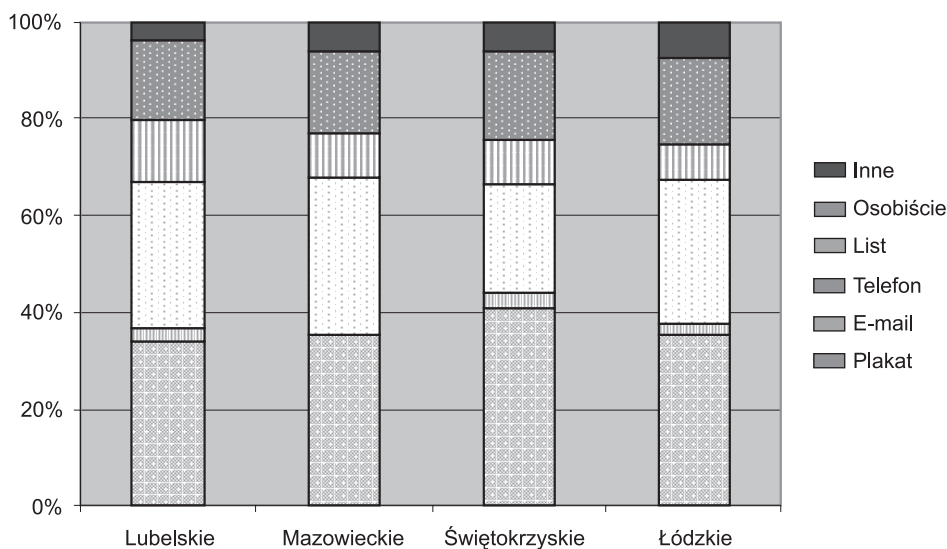

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań empirycznych (n=188).

Co dziesiąty doradca uważa, iż na danym terenie (gmina) zainteresowanie szkoleniami dla rolników jest niskie lub bardzo niskie. Przyczyna takiego stanu rzeczy tkwi w słabej motywacji rolników do udziału w bezpłatnych szkoleniach. Ponieważ uczestnicy nie są w żaden sposób zewnętrznie motywowani do udziału w szkoleniach (nagrody, gratyfikacje), muszą odczuć wewnętrzną potrzebę uczenia się i zdobywania dodatkowych umiejętności (poza koniecznością uzupełnienia wiedzy niezbędnej w programach UE np. Młody Rolnik czy programu wsparcia gospodarstw niskotowarowych). Doradca rolny na tym etapie realizacji zadań oświatowych spełnia niezmiernie ważne zadanie jakim jest dotarcie z informacją do jak najszerszego grona potencjalnie zainteresowanych daną tematyką szkoleniową. W ankiecie zapytano doradców w jaki sposób najczęściej informują rolników o zbliżających się szkoleniach (rysunek 3). Wciąż najważniejszym nośnikiem informacji są ogłoszenia zamieszczane na tablicach informacyjnych i plakaty (35,6% wypowiedzi). Bardzo ważny jest bezpośredni kontakt doradcy z rolnikiem: rozmowy telefoniczne (30% wskazań) czy osobiste wizyty doradcy w gospodarstwie (17% wskazań). Tylko 1,5% powiadomień dociera do rolników w formie elektronicznej (rysunek 3).

Rysunek 3

Metody i narzędzia informowania rolników o organizowanych szkoleniach

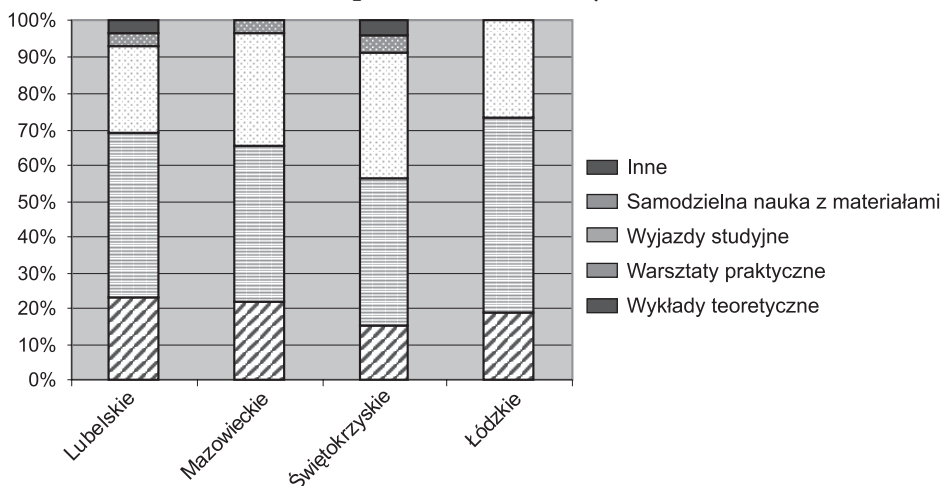

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań empirycznych (n=188).

Właściwy dobór kanału komunikacyjnego, metod doradczych, a także treści komunikatu, są podstawą efektywnego zarządzania realizacją zadań oświatowych. Najbardziej powszechnym rodzajem doradztwa grupowego jest szkolenie. Dobór grupy celowej i właściwej metody prowadzenia tego typu działań oświatowych determinuje efektywne osiągnięcie zamierzonego celu. W opinii badanych doradców najbardziej efektywnym rodzajem doradztwa grupowego są warsztaty praktyczne, o czym świadczy 44,1% (rysunek 4) ogółu wypowiedzi, ponieważ łączą one wiedzę teoretyczną z jej praktycznym zastosowaniem, poprzez przetestowanie, bądź rozwiązanie danego zadania („learning by doing”, „learning by acting”, „participatory learning”). Taka forma doradztwa nie jest jednak często spotykana, ponieważ wymaga znacząco większego zaangażowania czasu i środków niż zajęcia prowadzone metodą wykładową. Równie przydatne według doradców rolnych są wyjazdy studyjne (29,1% wypowiedzi), które kształtują pozytywne postawy odbiorców w zakresie wdrażania innowacji w swoich gospodarstwach. Wykłady teoretyczne plasują się na 3 miejscu w strukturze opinii ankietowanych (21% wypowiedzi).

Rysunek 4

Najbardziej efektywne formy prowadzenia działań oświatowych w opinii doradców rolnych

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań empirycznych (n=188).

Doradcy zdają sobie sprawę z wyższości form kształcenia praktycznego nad teoretycznym, jednak powszechnie dominuje najtańsza i mniej czasochłonna forma przekazywania wiedzy w postaci stacjonarnych wykładów teoretycznych.

5. Realizacja zadań w zakresie działalności doradczej w kontekście aktualnych potrzeb mieszkańców obszarów wiejskich

Działalność doradcza analizowanej instytucji polega przede wszystkim na udzielaniu porad i konsultacji przez pracowników doradztwa na rzecz mieszkańców obszarów wiejskich. Wymogi wynikające z członkostwa w Unii Europejskiej powodują, iż rolnicy coraz częściej poszukują rzetelnych informacji i pomocy w organizacji i zarządzaniu gospodarstwem rolnym. Oznacza to coraz większe wyzwanie dla doradców, którzy swoją specjalistyczną wiedzę muszą połączyć z efektywną kombinacją metod doradczych (praca z rolnikiem, aktywizacja rolników, metody partycypujące), gdzie decyzje najczęściej podejmuje rolnik [Kania, Kielbasa 2008]. Badania ankietowe zrealizowane wśród grupy doradców odzwierciedlają potrzeby rolników w zakresie rodzaju poszukiwanych informacji i porad. Doradcy oceniali częstotliwość udzielanych przez siebie konsultacji. W kwestionariuszu wyszczególniono rodzaje porad i konsultacji oraz umieszczono sześciostopniową skalę, gdzie 1 oznacza poradę, którą doradcy udzielają najczęściej, a 6 najrzadziej. Na podstawie uzyskanych punktów dokonano sumowania i sporządzono średnią arytmetyczną ocenę (skala 1 do 6) dla każdego rodzaju

porady. Z poniższego zestawienia (tabela 3) widać, iż zdecydowanie najbardziej poszukiwane są informacje o zasadach pozyskiwania środków finansowych kierowanych do obszarów wiejskich w ramach Wspólnej Polityki Rolnej (ocena 2).

Tabela 3

Najczęściej udzielane porady przez ankietowanych doradców rolnych

Miejsce w rankingu	Rodzaj porady	Punktacja
1	Zasady uzyskiwania środków finansowych z UE (SPO-Rol, PROW)	2,06
2	Nowoczesne technologie produkcji roślinnej	3,20
3	Ochrona środowiska	3,45
4	Ekonomika i organizacja produkcji	3,46
5	Rachunkowość rolna, VAT	3,49
6	Przedsiębiorczość (otwieranie biznesu, agroturystyka)	3,51
7	Produkcja sadownicza i ogrodnicza	3,55
8	Nowoczesne technologie produkcji zwierzęcej	3,58
9	Porady prawne	3,66
10	Marketing produktów rolnych	3,84
11	Organizacja i funkcjonowanie zespołowych form działalności (związki, stowarzyszenia, grupy producenckie, spółdzielnie)	4,13
12	Tworzenie i funkcjonowanie grup producenckich	4,74

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań empirycznych.

Bardzo często rolnicy poszukują wiedzy na temat nowoczesnych technologii produkcji roślinnej i ochrony środowiska, co wynika z wymogów wdrażanego mechanizmu wzajemnej zgodności (ang. cross-compliance). Wciąż poszukiwana jest również wiedza dotycząca ekonomiki i organizacji produkcji rolnej oraz rachunkowości.

6. Podsumowanie

Podstawowym zadaniem doradcy rolnego jest pomoc w rozwiązywaniu problemów oraz udzielanie informacji rodzinom rolniczym w celu poprawy funkcjonowania gospodarstwa rolnego. Doradca rolny powinien w tym celu podejmować nie tylko działania reaktywne, ale także wykazywać się pracą aktywną. Proaktywna praca doradcza polega na inicjowaniu zmian, wychodzeniu im naprzeciw, kreowaniu ich, ponieważ większość rolników nie prosi o pomoc wtedy, kiedy potrzebuje jej najbardziej. Zmianom podlegają więc nie tylko kierunki i cele działania doradztwa rolniczego, ale także zadania doradcy i metody pracy. Badania empiryczne na grupie doradców rolnych potwierdziły przypuszczenia autorów pracy, iż obecnie rolnicy poszukują informacji i porad, które okażą się pomocne w spełnieniu nowych wymogów wynikających z akcesji do UE, a więc określą ramy i sposoby ich wypełniania oraz wskażą źródła pozyskiwania środków finan-

sowych. Aktywna praca doradcza musi być ukierunkowana na zaspokojenie aktualnych potrzeb doradczych rolników. Realizacja skutecznych działań doradczych wymaga zastosowania najbardziej efektywnych form prowadzenia działalności oświatowej (warsztaty praktyczne – learning by doing), metod doradczych oraz nawiązania bezpośrednich relacji doradca-rolnik. Dlatego też niezmiernie istotne jest podjęcie takich działań, które sprostają potrzebom i możliwościom obu grup - doradców rolnych oraz mieszkańców obszarów wiejskich.

LITERATURA

1. Kania J., Kielbasa B. (2008): Doradztwo rolnicze w upowszechnianiu zasady wzajemnej zgodności [w:] Doradztwo w działalności przedsiębiorczej, SGGW, Warszawa, 109-121
2. Kujawiński W. (2002): Metodyka i organizacja doradztwa rolniczego. Krajowe Centrum Doradztwa Rozwoju Rolnictwa i Obszarów Wiejskich w Brwinowie Oddział w Poznaniu, 18-49
3. Kujawiński W. (2002 a): Doradca rolniczy jako autorytet. Zagadnienia Doradztwa Rolniczego, nr 3/4/2002, 35-41
4. Kujawiński W. (2003): Nowy zawód – doradca rolniczy. Zagadnienia Doradztwa Rolniczego, nr 1/2/2003, 15-26
5. Luszniwicz A., Słaby T. (2003): Statystyka z pakietem komputerowym STATISTICA PL. Teoria i zastosowania. Beck Warszawa, 63-88
6. Matuszak M. (2005): Doradztwo rolnicze po zmianach - wybrane aspekty. Zagadnienia Doradztwa Rolniczego nr 4
7. Pabich A. (2005): Stan zatrudnienia w jednostkach doradztwa rolniczego w 2005 roku. Zagadnienia Doradztwa Rolniczego, nr 3/2005, 87-93
8. Parzonko A.J. (2000): Doradztwo rolnicze czynnikiem stymulującym rozwój rolniczych grup producenckich [w:] Rola doradztwa rolniczego w rozwoju przedsiębiorczości zespołowej rolników, SGGW, Warszawa, 139-145
9. Snarska A. (2007): Statystyka, ekonometria, prognozowanie – ćwiczenia z Excelem. Placet, Warszawa, 42-57
10. Wawrzyniak B. (2002): Pragmatyka służbowa doradcy terenowego. Zagadnienia Doradztwa Rolniczego, nr 1/2002, 5-13

BARBARA KIELBASA

MAREK KRYSZTOFORSKI

POTRZEBY DORADCZE ROLNIKÓW W OPINII PRACOWNIKÓW WOJEWÓDZKICH
OŚRODKÓW DORADZTWA ROLNICZEGO

Słowa kluczowe: *Doradztwo rolnicze, działalność doradcza, szkolenia doradców rolniczych, potrzeby doradcze, badania ankietowe.*

STRESZCZENIE

Praca przedstawia wyniki badań empirycznych prowadzonych w 2008 roku wśród doradców rolnych czterech województw (lubelskie, mazowieckie, świętokrzyskie, łódzkie) uczestniczących w szkoleniach organizowanych przez Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie Oddział w Radomiu. Badania pozwoliły na uzyskanie 188 poprawnie wypełnionych ankiet i dotyczyły identyfikacji i ewaluacji dwóch wybranych zadań: oświatowych oraz doradczych. Uzyskane wyniki pokazują, iż obecnie rolnicy poszukują takich form szkoleń i takich porad, które okażą się pomocne w spełnieniu nowych wymogów, a także pomogą w praktycznym rozwiązaniu danego problemu (learning by doing, active learning).

BARBARA KIELBASA

MAREK KRYSZTOFORSKI

THE FARMERS ADVISORY NEEDS IN OPINION OF WORKERS OF VOIVODSHIP AGRICULTURAL ADVISORY CENTERS .

Key words: *Agricultural advisory; advisory activity; trainings of agricultural advisors; advisory needs; inquiry research*

SUMMARY

The work presents the results of empirical research conducted in 2008 among the agricultural advisors of four Polish provinces (Lubelskie Province, Mazowieckie Province, Swietokrzyskie Province, Lodzkie Province) participating in training courses organized by the Agricultural Advisory Center in Brwinów Branch Office in Radom. The research ended up in obtaining 188 correct questionnaires. Research aimed at the identification and evaluation of two selected forms of training and extension. The results show that farmers seek out such information and such advice, which will be helpful in meeting the new requirements, give some procedures for their completion, and also will identify sources of financial support. Also they would prefer those forms that will be helpful in practical solving of the problem (learning by doing, active learning).

e-mail: bkielbasa@ar.krakow.pl

e-mail: m.krysztoforski@cdr.gov.pl